

گزارش نشست تخصصی آسیب‌شناسی جشنواره بین‌المللی تئاتر فجر

نشست تخصصی «آسیب‌شناسی جشنواره بین‌المللی تئاتر فجر» با سخنرانی آقای دکتر رحمت امینی، روز یکشنبه ششم خرداد ۱۳۹۷ در محل پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات برگزار شد. امینی، استادیار پردیس هنرهای زیبای دانشگاه تهران و عضو کمیسیون فرهنگی-هنری شورای عالی انقلاب فرهنگی است و سابقه دبیری سی‌امین جشنواره تئاتر فجر را در کارنامه خود دارد. مهم‌ترین محورهای سخنان امینی که ابعاد برگزاری جشنواره بین‌المللی تئاتر فجر را در ضمن آنها بررسی کرده است، از نظر می‌گذرد.

امینی سخنان خود را با شرح کوتاه تاریخچه جشنواره فجر، نحوه شکل‌گیری و اهمیت این رویداد به طور سالانه در آستانه پیروزی انقلاب اسلامی آغاز نمود. وی در ادامه به برخی چالش‌های موجود در برگزاری جشنواره تئاتر اشاره کرد و سخنان خود را حول محور ماهیت هنر تئاتر در جشنواره فجر ادامه داد. امینی معتقد است که اطلاق لفظ فجر به معنی راهبری مضامین به سوی مسائل و موضوعات انقلاب نیست بلکه قصد از برگزاری جشنواره مسمی به یک نام خاص (فجر) و در موعدی ویژه (دهه فجر) است که سبب جلب توجه مخاطب و افزایش اهمیت موضوع جشنواره می‌شود.

برگزاری جشنواره در ایام الله دهه فجر یا موسمی دیگر؟

عضو کمیسیون فرهنگی-هنری شورای عالی انقلاب فرهنگی اظهار داشت: نظرات بسیاری مبنی بر برگزاری جشنواره در سایر فصول سال مطرح شده است. به طور مثال اینکه جشنواره تئاتر در ماه شهریور برگزار شود. اما باید توجه داشت که تمام جشنواره‌ها با هدف بازتاب دستاوردهای نظام مقدس جمهوری اسلامی و در سایه آرمان‌های مقدس آن برپا می‌شود. بنابر این باید هدف برگزارکنندگان آنها، تأمین و برآورده‌سازی این نیازهای فرهنگی باشد و این مهم اجرائی نخواهد شد مگر با رصد زمان مناسب و هم‌پوشانی اهداف جشنواره و نظام که به نظر می‌رسد دهه فجر بهترین زمان باشد.

اهمیت و لزوم تدوین آیین‌نامه و عمل‌بدان در جشنواره‌های هنری

امینی وجود آیین‌نامه و عمل‌بدان در جشنواره‌ها را از اهم اقدامات اولیه برشمرد. وی تدوین آیین‌نامه برای برگزاری جشنواره تئاتر فجر را ضروری دانسته، علاوه بر آن فقدان یک مرامنامه برای برگزاری همه جشنواره‌های هنری، همچنین عدم پیش‌بینی سیستم نظارتی در برگزاری جشنواره تئاتر را معضلی اساسی خواند و افزود: اکنون در اسناد مصوب بالادستی، تنها متنی که در شورای عالی انقلاب فرهنگی و اساساً در سطح قانون‌گذاری کشور راجع به تئاتر وجود دارد محدود به ۱۰ یا ۱۲ بند، مبنی بر لزوم عدم توهین به ادیان و یا بزرگان است و جز آن چیز دیگری وجود ندارد. بنابر این، جای انواع متون مربوط به برگزاری، نظارت و ارزیابی جشنواره‌ها، خالی است.

تدوین اساس‌نامه جشنواره و بازنگری دوره‌ای آیین‌نامه‌ها

امینی در ادامه به لزوم تدوین اساس‌نامه‌ای جامع که کلیه ابعاد و بخش‌های جشنواره را پوشش دهد، و میتواند حاصل مشارکت نظری مسئولان مربوطه باشد اشاره نمود. وی به تأثیر گفتگوی موثر و شایسته دبیران جشنواره‌ها با یکدیگر تأکید داشت که تاکنون برآورده نشده و نقطه ضعفی بر عملکرد دبیران است. اینکه ترسیم چشم‌انداز مشخص می‌تواند محصول گفتگوی شورای دبیران هنری باشد، بر اهمیت این تعامل می‌افزاید.

امینی افزود: مطابق با چشم‌اندازها و در راستای تدوین اهداف کلان هنر تئاتر، باید مواردی را نیز به مفاهیم انقلابی اختصاص داد. وی افزود: این بر ماست که به عنوان مجریان و متولیان این مهم در طول سال، اشخاصی را که در حوزه ارزش‌های انقلابی کار کرده‌اند و تولیداتی را داشته‌اند شناسایی و تشویق نماییم. امینی گفت: تدوین اساسنامه خط مشی را مشخص می‌کند و نقشه راه است و دبیر با اینکه از آزادی عمل برخوردار است اما ملزم به رعایت الزامات قانونی نیز هست. نکته دیگر این که وضع قانون و قاعده هرگز به معنی حذف خلاقیت و نگارش تعدادی قوانین دست‌وپا گیر نیست.

عضو کمیسیون فرهنگی-هنری شورای عالی انقلاب فرهنگی به لزوم تدوین آیین‌نامه مناسب با بخش بین‌المللی پرداخت و افزود که تاکنون چنین سندی نوشته نشده و علت عدم نگارش چنین آیین‌نامه‌ای نیز این بوده که تا به حال، ما جشنواره بین‌المللی به معنی اخص کلمه نداشته‌ایم و تنها به دعوت از گروه‌ها بسنده کرده‌ایم. وی گفت خوشبختانه یا متأسفانه، اکنون در جشنواره تئاتر فجر، بخش بین‌الملل به منظور شکل‌گیری بهتر اتفاقات، به صورت مجزا کار خود را انجام می‌دهد.

تغییر دبیران و برنامه‌ریزی جشنواره

امینی ادامه داد: نکته مهمی دیگری که در کیفیت سطح جشنواره تاثیرگذار است برنامه‌ریزی‌های کلان و طولانی مدت دبیران است که متأسفانه در ایران با انتصاب مقطعی و دوره‌های آنان خدشه و آسیبی جدی را به جشنواره شاهدیم. این موضوع برای هنرمندان مطرح بین‌المللی در زمان همکاری عجیب به نظر می‌رسد و معلوم است که هیچ کجای دنیا اینگونه نیست. معمولاً دبیران جشنواره‌های معتبر دنیا اساساً تغییر زیادی نمی‌کنند. اگر شخصی چندین سال عهده‌دار سمت دبیری جشنواره باشد با روحیات و سلیق هنرمندان بین‌المللی آشنا می‌شود و هنرمندان نیز قوانین و هنجارهای کشورمان را می‌شناسند. هنرمندان جهان باید شرایط کشور ما را بدانند. در این راستا تعاملات فرهنگی هنرمندان کشورمان با سایر هنرمندان می‌تواند موثر واقع شود. امینی از برگزاری تئاتر ایرانی در سایر کشورها ابراز خرسندی نمود، اما آن را اقدامی لازم و نه کافی دانست.

سازماندهی و مدیریت سلیقه‌ای جشنواره

امینی معضل دیگر را از یک سو رابطه تنگاتنگ مدیریت جشنواره و خصوصیات شخص مدیر، و از سوی دیگر نبود آئین‌نامه و اساسنامه‌ی مدون دانست و گفت که این موضوع منجر به سلیقه‌ای عمل نمودن دبیر می‌شود. وی گفت: گفتگو در تئاتر بسیار مهم است به خصوص گفتگو با هنرمند و احترام گذاشتن به گروه‌های تئاتری. هر چه این گفتگو قدرتمند باشد، دبیر و سایر اعضای دبیرخانه شاهد نتایج بهتری خواهند بود. هماهنگی و تعامل دبیر با سایر مسئولان و نیز اعضای کمیته برگزاری مانند کمیته مالی، از ارکان اصلی و مهم جشنواره است. جامع‌نگری و غایت‌اندیشی دبیر و مدیریت منابع مالی نیز حائز اهمیت است. گسترش شبکه انسانی و آشنایی با فنون مذاکره از مهارت‌های لازم برای دبیر است زیرا او باید بتواند در جذب حامیان مادی و معنوی موفق عمل کند.

توسعه امکانات فضایی و مکانی برای برگزاری تئاتر

عضو کمیسیون فرهنگی-هنری شورای عالی انقلاب فرهنگی، در ادامه به افزایش چند برابری مخاطبان تئاتر پس از پیروزی انقلاب اسلامی اشاره کرد اما گفت علاقمندان به تئاتر، نیازمند دیدن نمایش در سالن‌های استاندارد هستند که متأسفانه هم‌چنان با نبود فضای حائز شرایط روبرو هستیم. به طور مثال در سالیان اخیر، سالنی همچون تئاتر شهر، دیگر ساخته نشد. تئاتر شهر مجموعه‌ای جامع است که دارای فضایی مناسب و نیروی انسانی توانمند است. در فرهنگسراها و ادارات ارشاد استان‌ها، تالارهایی را ساخته‌اند اما نه فقط برای تئاتر، بلکه به عنوان سالن اجتماعات که

برای مقاصد گوناگون مورد بهره‌برداری واقع می‌شود. امکانات و فضا در زمان برگزاری جشنواره نیز یکی از معضلات است که البته در جشنواره موسمی کمتر به چشم می‌آید اما در کل، مساله‌ای مهم است.

شیوه‌های انتخاب آثار و گروه‌های شرکت کننده و داوری آنها

امینی گفت، شیوه‌های انتخاب در دوره‌های نخست جشنواره تا حدودی متفاوت بوده و اساساً جشنواره‌های تئاتر فجر در دوره‌های آغازین، جنبه‌های تشویقی داشتند. اما با حضور گروه‌های دانشجویی و افزایش تقاضا، انتخاب آزاد به معضل و مشکل تبدیل شد. امینی گفت تنها راه برون رفت از این وضع، تدوین اساسنامه‌ای مدون و رجوع بدان در هنگام وقوع چنین مشکلاتی است.

وی بهترین نحوه انتخاب گروه‌ها را، داوری چند مرحله‌ای آثار دانست و گفت: بسیاری از گروه‌های ما در جشنواره شرکت می‌کنند که فقط داوری بشوند و مقام و امتیاز بیاورند؛ بنابراین صحبت در مورد داوری همیشه با چالش رو به رو بوده و در این مورد هم باید تصمیم اساسی و مورد اقبال گروه‌های مختلف در شورای سیاست‌گذاری گرفته شود و یک بار برای همیشه تکلیف این قضیه مشخص گردد.

امینی در باره راهکاری پیشنهادی که برای گروه‌های کم تعدادتر اجرائی است گفت: بهتر است داوری را به گروه‌های شرکت کننده بسپاریم. یعنی از هر گروه تئاتری حاضر در جشنواره، به انتخاب کارگردان آن، یک نماینده تام‌الاختیار علمی که در تئاتر، دراماتور نامیده می‌شود، انتخاب شده و همه آثار را -به غیر از خود- تماشا کند و در برگه ارزشیابی امتیاز دهد. در نهایت نیز امتیازات این برگه‌ها جمع شده و نتایج حاصل شود. به این طریق، گروه‌ها در تعیین برترین‌ها دخیل خواهند بود و نتایج منصفانه‌تری به دست خواهد آمد.

تأثیر میزان همکاری نهادهای فرهنگی هنری در برگزاری جشنواره تئاتر

امینی از افزایش همکاری ادارات و موسسات وابسته به وزارت ارشاد با جشنواره تئاتر ابراز امیدواری کرد اما عدم مساعدت کافی سایر نهادها و دستگاه‌ها سبب گلایه او بود. او گفت: نهادها و سازمان‌های فرهنگی هنری بسیاری می‌توانند به بهبود وضعیت کنونی تئاتر و نیز برگزاری جشنواره کمک کنند که فراهم آوردن عرصه مناسب برای نمایش آثار و یا تبلیغات شایسته از جمله این همکاری‌هاست. اما تاکنون این همکاری در عمل ضعیف بوده و نیازمند تقویت است.

ضرورت پژوهشی میدانی با موضوع تئاتر هراسی

سخنران جلسه با توجه به مساله موضع گیری برخی مسئولان در خصوص برگزاری تئاتر در محافل علمی و دانشگاهی - با توجه به ماهیت اجرای زنده - پیشنهاد کرد که یک پژوهش در خصوص تئاتر هراسی انجام شده و ابعاد میدانی آن، بررسی و مطالعه گردد. نتایج این پژوهش راهگشا بوده و می تواند در اختیار وزیر و نیز معاون فرهنگی وزارت علوم قرار داده شود. وی گفت: چنین پژوهش هایی نشان خواهد داد که اگر به آثار و ارزش های تئاتر کاربردی واقف شویم خواهیم دید که در جهان چگونه اجرای این نوع نمایش ها به حل معضلات و مشکلات جامعه در جهت ارتقاء زندگی اجتماعی کمک می کند. امینی افزود: در حال حاضر میزان استقبال مردم و مخاطبان بسیار خوب است اما با برنامه ریزی و رعایت استانداردهای مکانی و سخت افزاری و همچنین طرح هدفمند مضامین می توانیم ظرفیت ها را چندین برابر نمائیم.

اهمیت بازتاب جشنواره تئاتر در رسانه ها

امینی به لزوم وجود اتاق فکر برای گردهمایی پژوهشگران و انجام پژوهش های کاربردی که منجر به تولید دستاوردهای ملموس کارآمد، برای تغییر یک محیط ساکن و راکد شود، اشاره کرد و افزود: پژوهش باید کاربرد داشته باشد. در جشنواره تئاتر فجر می توان پیشنهاد داد، سمیناری برگزار شود که افراد متخصص بیابند و راجع به تعامل و رابطه بین دانشگاه، فضا های دانشگاهی و تئاتر پژوهش نمایند. در مورد اینکه چرا صدا و سیما در تبلیغات مربوط به جشنواره تئاتر عملکرد ضعیفی دارد تحقیق کنند و نشان دهند که چگونه این موضوع سبب شده برخی هنرمندان برای تبلیغ آثارشان به شبکه های ماهواره ای متوسل شوند.

امینی در عین حال، از این امر که روزنامه ها و خبرگزاری ها در مجموع بیش از گذشته به موضوع تئاتر می پردازند، ابراز خرسندی کرد. وی گفت: زمانی کم اعتنایی و نوشتن معضل جدی این عرصه بود؛ بنابر این حالا هم باید بپذیریم که در بین این همه نوشته ها، ممکن است مقالاتی ضعیف و خالی از نقطه قوت هم وجود داشته باشد.

امینی در خاتمه افزود: نقطه قوت جشنواره تئاتر فجر برگزاری آن با وجود تمامی مشکلات است. در واقع این جشنواره یکی از امتیازات فرهنگ و هنر ما است و باعث می شود مخاطبان بسیاری خصوصا در میان جوانان اشتیاق شان را برای پیشبرد تئاتر از دست ندهند. وی گفت: ما ایرانیان همانند یونانیان و مصریان دارای تمدنی غنی هستیم. آیین ها، مراسم و نیز جشنواره ها، از مهم ترین موارث برجای مانده از نیاکان ماست که باعث تحکیم جامعه شده است. میراث معنوی از جمله برگزاری آیین ها و جشنواره ها در حقیقت باعث قوام یک ملت می شود و باید در رشد و توسعه آن کوشید.